

Joanna Bartuszek

joanna.bartuszek@ethnomuseum.pl<https://orcid.org/0009-0004-2882-2644>

Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie

Muzealnictwo Janiny Tuwanówny

Janina Tuwanówna's museology

Tematem artykułu jest przybliżenie sylwetki oraz muzealnych pasji nieznannej szerzej etnografki i muzealniczki Janiny Zdzisławy Tuwan, doktorki nauk humanistycznych, etnolożki, kustoszki przedwojennego Muzeum Etnograficznego w Warszawie, ale także prezeski Warszawskiego Klubu Wioślarek, członkini Polskiego Komitetu Międzynarodowej Federacji Kobiet z Wyższym Wykształceniem i zasłużonej żołnierki Armii Krajowej w randze kapitana o pseudonimie „Ina” (Bartuszek 2023a).

Nazwisko dr Janiny Tuwan było wymieniane wśród pracowników przedwojennego Muzeum Etnograficznego w Warszawie, którzy przedstawieni zostali na fotografii z 1933 r. zachowanej w zbiorach Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie (PME) (Il. 1). Na fotografii J. Tuwan siedzi obok profesora Eugeniusza Frankowskiego. W tym samym rzędzie z lewej strony widoczna jest profesor Maria Frankowska. W porównaniu jednak do działalności tych uznanych etnologów postać Tuwanówny, jak i jej osiągnięcia były prawie całkowicie nieznane. Jedyny ślad dotyczący jej osoby znajdował się w pośmiertnym wspomnieniu opublikowanym w czasopiśmie „Lud” (Dziekoński 1960) i biogramie powstańczym znajdującym się na stronie internetowej Muzeum Powstania Warszawskiego (MPW) (Janina Tuwan b.d.). Do 2023 r. nie powstała biografia ani inna publikacja opisująca jej działalność. Sytuacja ta uległa zmianie wraz z organizacją wystawy wg scenariusza Ewy Klekot „Etnografki, antropolożki, profesorki” prezentowanej w PME od 18 października 2022 r. do 29 października 2023 r. Jedną z postaci, która pojawiła się na ekspozycji była właśnie J. Tuwanówna. Przygotowując jej biogram (Bartuszek 2023a, Bartuszek 2023b), natrafiłam m.in. na prace dotyczące muzealnictwa, które nie zostały do tej pory szerzej omówione. W niniejszym artykule

chciałam przybliżyć nie tylko postać J. Tuwan, ale przede wszystkim jej muzealnicze zainteresowania i prace.

Biografia J. Tuwan powstała w oparciu o materiały znajdujące się w spuściznach przechowywanych w MPW i PME, a także w zbiorach Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego (Bartuszek 2023a). O jej osobistym życiu wiadomo niewiele. Brak jest bezpośrednich relacji skreślonych czy wypowiedzianych przez samą J. Tuwan bądź tych, którzy ją osobiście znali.

Według zachowanych przedwojennych dokumentów Janina Zdzisława Tuwan urodziła się 26 czerwca 1905 r. w Częstochowie¹. Była córką inż. Zdzisława Tuwana i Zofii Tuwan z Czekańskich². Miała siostrę Karolę Miłodrowską. Niestety, nie zachowało się wiele więcej informacji o rodzinie J. Tuwan. Wiadomo jedynie, że po wybuchu I wojny światowej wraz z rodzicami wyjechała z Częstochowy do Rosji, gdzie uczęszczała do szkoły w Charkowie. W 1918 r. wróciła do kraju i rozpoczęła naukę w czwartej klasie Gimnazjum im. Marii Konopnickiej w Warszawie, które ukończyła egzaminem

II. 1. Zespół Muzeum Etnograficznego w Warszawie. Siedzą od prawej: kustoszka Janina Tuwanówna, dyrektor prof. Eugeniusz Frankowski, starsza kustoszka Flora Zienkiewiczowa, kustoszka Maria Frankowska, od lewej stoją: żożna muzealna (Olszewska), technik muzealny Ignacy Kochoński, kustosz Tadeusz Dziekoński, woźny Jan Barczykowski. Fot. Brak danych (1933). Spuścizna J.T. Zbiory Specjalne Biblioteki PME w Warszawie.

1 W tymczasowym dowodzie osobistym wydanym przez organy wojskowe w 1946 r. podany jest rok urodzenia 1907 r. (AMPW MPW-A-5630). W odpisie aktu urodzenia i dowodu osobistego zachowanych w studenckiej teczce osobowej (AUW 14076) oraz w paszporcie (AMPW MPW-A-5646) wydanym w 1937 r. widnieje rok 1905. W związku z tym w opracowanym biogramie postaci przyjęto za właściwą datę z dokumentów przedwojennych (por. Bartuszek 2023a: 179).

2 Jej siostrą była Róża z Czekańskich Heymanowa, poetka, literatka i tłumaczka, bratem Stefan Czekański (Bartuszek 2023a: 180).

maturalnym w roku 1923 (AUW 14076). Po maturze wstąpiła na Wydział Filozoficzno-Humanistyczny Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie zgłębiała przedmioty ogólnohumanistyczne. Studiowała u profesorów Władysława Tatarkiewicza, Tadeusza Wałka-Czarneckiego i Marceliego Handelsmana. Jednakże już w semestrze zimowym 1925 r. rozpoczęła zajęcia u doc. dr. E. Frankowskiego poświęcone etnografii Polski, a także seminarium etnograficzne³. Uczęszczała również na kilka wykładów z historii kultury materialnej prowadzonych przez doc. dr. Stanisława Poniatowskiego. Obaj wykładowcy byli pracownikami Muzeum Etnograficznego, działającego w strukturach Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie⁴. Przypuszczalnie to właśnie wtedy J. Tuwan zetknęła się z muzeum i złapała 'bakcyl' etnograficzno-muzeograficzny⁵. W 1926 r. została asystentką, a później kustoszka w tymże Muzeum (Bartuszek 2023a: 183). Pracując, kończyła studia i pisała pracę doktorską, którą obroniła 7 grudnia 1931 r. otrzymując tytuł doktora filozofii⁶.

Oprócz nauki i pracy zawodowej w latach 20. i 30. XX w. J. Tuwan udzielała się także na polu społecznym. Była m.in. członkinią Warszawskiego Klubu Wioślarek od 1935 r. w randze prezeski (Otwarcie Przystani... 1935: 11; Walne zebranie... 1937: 5), działaczką Polskiego Komitetu Międzynarodowej Federacji Kobiet z Wyższym Wykształceniem (AMPW Sp. J.T. teczka 6), od 1936 r. członkinią Zarządu Głównego Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem (*Komunikat nr 11*... 1937: 32). Brała także udział w Przysposobieniu Wojskowym Kobiet. Tuż przed wojną została odznaczona Srebrnym Krzyżem Zasługi (AMPW MPW-A-5647).

W czasie II wojny światowej zaangażowała się w działalność konspiracyjną. Około 1942 r. wstąpiła w szeregi Armii Krajowej, przyjmując pseudonim „Ina”. Prowadziła Wydział Łączności Kurierskiej dla wschodnich okręgów AK – Oddział V (Łączność) – Wydział V_k (Łączność konspiracyjna) (Janina Tuwan b.d.). Brała czynny udział w Powstaniu Warszawskim. Przeprawiła się kilkukrotnie przez kanały ze Śródmieścia na Starówkę. Była osobą obowiązkową i pełną poświęcenia (Bartuszek 2023a: 190–193). Pod koniec września 1944 r. awansowała do stopnia starszego sierżanta, a potem kapitana (AMPW MPW-A-5629; AMPW MPW-A-5632). Dwukrotnie odznaczona krzyżem walecznych w 1944 r. (AMPW MPW-A-5624). Po upadku powstania, tak jak większość

3 E. Frankowski prowadził wykłady zlecone z etnografii Polski na Uniwersytecie Warszawskim w latach 1923–1927 w siedzibie Muzeum Przemysłu i Rolnictwa znajdującym się na Krakowskim Przedmieściu 66 (*Skład Uniwersytetu*... 1923: 19).

4 E. Frankowski w latach 1921–1939 pełnił funkcję kierownika działu Zbiorów Etnograficznych, później dyrektora Muzeum Etnograficznego przy Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie. (*Pięćdziesięciolecie*... 1926: 55; *Sprawozdanie*... 1939: 20).

5 Sformułowanie użyte w liście do M. Frankowskiej z 1951 r. (ZSPME List).

6 Praca nosiła tytuł: *Stan organizacji miast Królestwa Polskiego w latach 1815–1820*, jej promotorem był prof. Wincenty Tokarz (AMPW MPW-A-DF-113).

II. 2. Zdjęcie portretowe Janiny Tuwanówny w mundurze. Fot. Hange – Freren, Niemcy (1946).
Spuścizna J.T. Zbiory Specjalne Biblioteki PME w Warszawie.

walczących, dostała się do niewoli i przeszła przez kilka obozów. W ostatnim, w Oberlagen doczekała wyzwolenia 13 kwietnia 1945 r. Po wojnie pozostała w strukturach wojska jako oficer pomocniczy w ramach Polskiej Misji Likwidacyjnej we Francji (AMPW MPW-A-5627; AMPW MPW-A-5626; AMPW MPW-A-5619), pracowała w Komisji Weryfikacyjnej Kobiet Żołnierzy AK (Il. 2).

W maju 1947 r. otrzymała bezterminowy urlop z wojska na studia (AMPW MPW-A-5625). Zamieszkała na stałe w Paryżu. Nigdy nie wróciła do Polski, lecz udało jej się powrócić do muzealnictwa. W latach 1947–1949 współpracowała z Musée de l'Homme w Paryżu (Dziekoński 1960: 476), później, aż do śmierci, z Centrum Dokumentacji ICOM – UNESCO w Paryżu, była w Międzynarodowej Radzie Muzeów ICOM jako konsultantka w Wydziale Muzeów i Zabytków Historycznych UNESCO (Nekrolog 1960). Stworzyła międzynarodowy indeks muzeów, była recenzentką prac z zakresu muzeologii w krajach słowiańskich, które publikowała w biuletynie „ICOM News”. Przez cały okres pobytu na emigracji utrzymywała kontakty naukowe z muzealnikami i uczonymi w Polsce, a naukowcy przyjeżdżający do Paryża zawsze znajdowali u niej oparcie i pomoc (Dziekoński 1960: 476). Zmarła w 9. dzielnicy Paryża 23 sierpnia 1959 r. (AP). Jej spuściznę naukową przekazała w latach 70. XX w. siostra Karola Miłodrowska do PME w Warszawie, powstańczą zaś na początku XXI w. do MPW przekazali dalsi spadkobiercy (Bartuszek 2023b).

J. Tuwan większość swojej pracy naukowej, szczególnie w okresie powojennym, poświęciła badaniu muzeów, sposobu ich organizacji, zarządzania oraz wystawiennictwu. Przed wojną, pracując w warszawskim Muzeum Etnograficznym, zajmowała się obrzędowością polską i słowiańską, z czasem powierzono jej dział zbiorów z Azji Północnej, co rozbudziło jej zainteresowanie ludami z tego obszaru oraz przyczyniło się do podjęcia pracy naukowej i gromadzenia materiałów na ten temat⁷.

W latach 30. XX w. pasja muzealnicza Tuwan była w fazie rozkwitu. Zwiedzała muzea europejskie brała udział w międzynarodowych konferencjach i kongresach, na których wygłaszała referaty (ZSPME Życiorys). Już wtedy interesowały ją sposoby organizacji muzeów, szczególnie tych o profilu etnograficznym. W 1937 r., łącząc pracę w Muzeum oraz działalność społeczno-sportową, została członkinią polskiej delegacji biorącej udział w VII Międzynarodowej Konferencji Oświatowej w Tokio⁸. Podróż do Japonii była okazją do zwiedzania muzeów, co było ważną częścią pracy muzealniczej. Ówczesnie był to sposób na poszerzanie wiedzy, zarówno w zakresie dziedziny, jak i samej teorii muzealnictwa, a pracownicy muzeów w swoich stałych planach

⁷ W spuściznie J. Tuwan w PME zachowały się jej notatki dotyczące polskiej obrzędowości dorocznej oraz rękopis pracy pt. *Paleoazjaci*, liczący 449 stron (ZSPME Paleoazjaci).

⁸ Konferencja odbyła się pod hasłem „Program wychowania XX wieku”. Z Polski delegowane były 4 osoby spośród których referaty wygłosiła dr J. Tuwanówna: *O wychowaniu fizycznym w Polsce* oraz Jan Zdyba: *O wymianie wynalazków i pomocy naukowych między szkołami* (VII Międzynarodowa Konferencja... 1937: 6).

pracy uwzględniali zwiedzanie pokrewnych placówek (*Sprawozdanie...* 1938: 28–32)⁹. W zachowanym sprawozdaniu J. Tuwan z podróży do Japonii znajduje się opis 15 odwiedzonych przez nią muzeów, m.in. w Moskwie, Mandżurii, Korei i Japonii (ZSPME *Sprawozdanie*). Szczegółowo scharakteryzowała każde z nich pod względem jakości wystawiennictwa, zawartości tematycznej, czy procedur udostępniania zbiorów. W wielu miejscach komentowała ekspozycje dając uwagi krytyczne dotyczące prezentacji czy problematyki wystaw. Oprócz placówek muzealnych oglądała także etnograficzne i archeologiczne kolekcje uniwersyteckie, podając liczbę i rodzaj okazów oraz warunki lokalowe ich umieszczenia w kontekście odbywających się tam wykładów. Wyodrębniła także, jako osobny rodzaj kolekcji, zbiory prywatne oraz biblioteki. Oprócz muzeów zwiedziła i opisała okoliczne wioski mandżurskie, koreańskie, japońskie oraz ajnowskie. Drugą część sprawozdania stanowi spis wykonanych bądź zakupionych fotografii i książek dotyczących kultury Japonii oraz okazów muzealnych Ajnów (ZSPME *Sprawozdanie*). Podsumowując wyjazd stwierdziła, że podczas całej podróży po Japonii robiła wiele notatek naukowych oraz fotografii etnograficznych i krajoznawczych, nawiązała szereg kontaktów z dyrektorami placówek muzeów regionalnych, nadmienając jednak, że muzeum etnograficznego w ścisłym znaczeniu tego słowa nie widziała (ZSPME *Sprawozdanie*). Można więc wnioskować, że jednym z ważnych celów podróży do Japonii było poszerzenie wiedzy dotyczącej muzealnictwa etnograficznego, które było jeszcze wtedy stosunkowo młodą, choć prężnie rozwijającą się dziedziną (Bujak 1975: 50–58; Barańska 2004: 54–57; Nadolska-Styczyńska 2011: 54–61). Mimo poczynionych obserwacji J. Tuwan nie opublikowała żadnej obszerniejszej pracy ani artykułu naukowego z tego wyjazdu¹⁰.

Wybuch II wojny światowej i zniszczenie zbiorów Muzeum Etnograficznego we wrześniowych nalotach przerwały dotychczasową muzealniczą karierę J. Tuwan. W jej powojennym CV znalazł się szczegółowy akapit dotyczący losów zbiorów Muzeum Etnograficznego, w którym streszcza to, co stało się z budynkiem i zbiorami po wybuchu wojny kładąc nacisk na próby ratowania części kolekcji (ZSPME CV). W czasie wojny, szczególnie będąc w niewoli, często wracała myślami do swojej pracy w Muzeum. W zbiorach MPW zachowała się krótka odręczna notatka, w której w kilku punktach opisała przedwojenne zbiory Muzeum. Podała w niej przybliżoną wielkość poszczególnych kolekcji, wymieniła eksponaty zniszczone, nie do odtworzenia oraz te możliwe do pozyskania, a także osoby i ofiarodawców przedwojennego Muzeum (AMPW Sp. J.T. teczka 5). Przebywając w obozach, pomimo trudnego położenia, starała się także zachować sprawność umysłu. Brała udział w pracach Rady Instruktorskiej obozu,

⁹ W zyciorysie J. Tuwan jest osobna pozycja obejmująca zwiedzanie muzeów.

¹⁰ Wyjątkiem jest krótki popularnonaukowy tekst zawierający opis podróży i 4 fotografie, który ukazał się w dwutygodniku straży więziennej (Tuwanówna 1939b).

której była członkinią, organizując i wygłaszając pogadanki o różnorodnej tematyce (Bartuszek 2023a; Skrzyńska 2021). Zachowały się spisane przez J. Tuwan wykłady o kulturze ludowej, w których systematycznie, w podręcznikowym niemal układzie, omawia najważniejsze zagadnienia dotyczące definicji kultury ludowej oraz obyczajowości w ujęciu szkoły kulturowo-historycznej (AMPW Sp. J.T. teczka 4, Pogadanki). Prowadzenie takich pogadanek było dla niej możliwością powrotu do ulubionych tematów, do etnografii.

Jednak tym, za czym najbardziej tęskniła było muzealnictwo. Jak pisała w jednym z dzienników: „Tęsknię do systematycznej pracy, zwłaszcza do etnografii. Często marzę w nocy jak będę pracować w muzeum. Czy będę mogła zwiedzać muzea obce przed powrotem do kraju. Czy będzie to możliwe” (AMPW Sp. J.T. teczka 4, Dziennik). Do tego tematu wracała także na kolejnych stronach dziennika zatytułowanego *Powrót do życia*. O muzeach myślała nie tylko pod kątem zwiedzania, ale też konkretnej pracy. „Chcę się dowiedzieć, jak idzie obecnie praca w muzeach, bo ewentualnie wzięłabym urlop i zanim nam dadzą przydział pojechałabym do Giumet’a” (AMPW Sp. J.T. teczka 4, Powrót do życia)¹¹. W każdym mieście, które odwiedzała przy okazji pełnienia obowiązków powierzonych przez wojsko, zaglądała do muzeów i chciała je zwiedzać, a gdy były zamknięte, podziwiała inne dostępne zabytki. Te wizyty budziły w niej wspomnienia czasów przedwojennych: „Bruksela przypomina mi tyle przeżyć. Wycieczka z Panią Michałowską. Pierwsze zetknięcie z zagranicą, pierwsze podziwianie sztuki, zwiedzanie muzeów z Frankowskim” (AMPW Sp. J.T. teczka 4, Powrót do życia).

Stopniowe otwieranie się muzeów po wojnie było dla J. Tuwan istotne i sprawiało, że spędzała w nich coraz więcej czasu. Chętnie odwiedzała paryskie Musée de l’Homme. Było ono dla niej miejscem przywołującym wspomnienia, ale także inspiracją do rozmyślań o przyszłości:

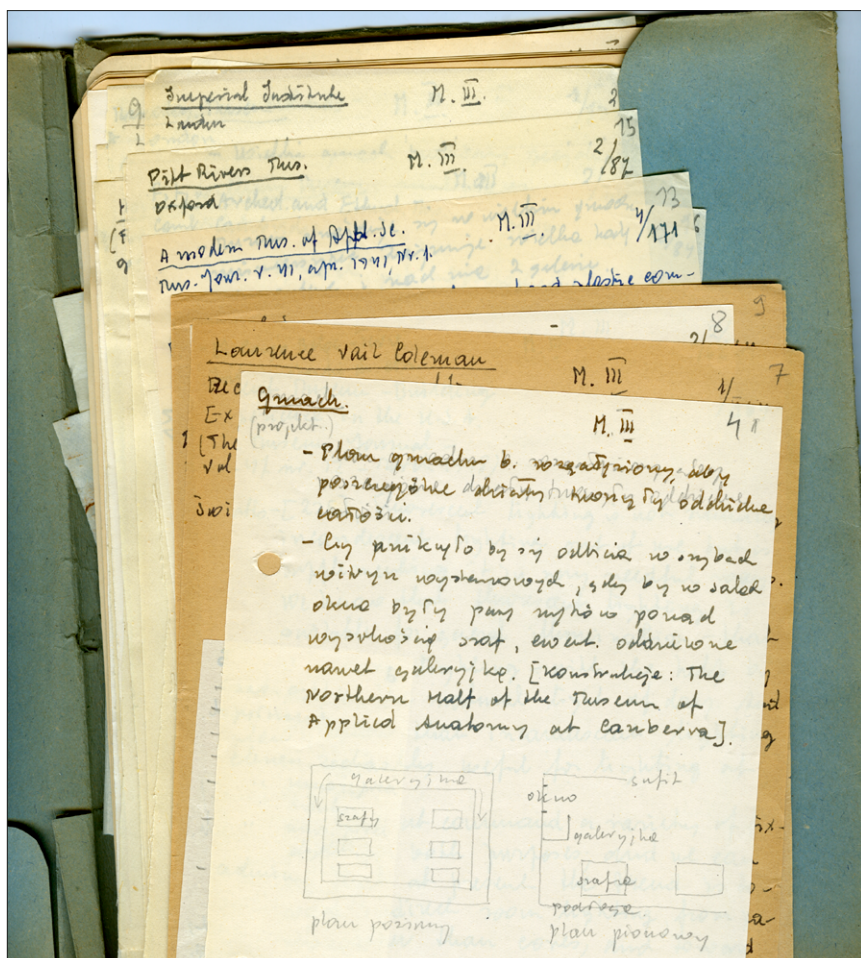
Kiedy zobaczyłam zbiory etnograficzne, a zwłaszcza takie jakie były w naszym muzeum, nie wytrzymałam i rozplakałam się. Takie piękne muzeum mają Francuzi, w pięknym gmachu, a tak mało wnieśli do wojny. A my przy takim wkładzie mamy wszystko spalone i słabe nadzieje na ekwiwalent. Przez cały dzień nie mogłam się uspokoić i wreszcie postanowiłam wziąć 10 dni urlopu i popracować w Muzeum. Muszę tylko wziąć urlop od Niki i Zbigniewy [przełożone Tuwan] bo nie mogę zostać samowolnie. Uważam, że więcej dam sobie gdy popracuję w Muzeum niż w obozie (AMPW Sp. J.T. teczka 4, Powrót do życia).

Powzięty plan dość szybko wcieliła w życie. Na zjeździe Polonii w Paryżu spotkała znajomą sprzed wojny (ze stowarzyszenia kobiecego), która umówiła ją na spotkanie

¹¹ Najprawdopodobniej J. Tuwan chodziło o Musée Guimet, właśc. Musée national des arts asiatiques-Guimet (MNAAG) – Muzeum Narodowe Sztuki Azjatyckiej w Paryżu.

z dyrektorem muzeum prof. Paulem Rivetem. „(...) Wszystko co będzie chciała zostanie jej udostępnione. Jaka rozkosz by była popracować w muzeum. Dowiedzieć się coś nowego. I mieć materiał do tworzenia nowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie. W Warszawie przyszłości. Bytność w Muzeum wzrusza mnie niepomieranie” – pisała zaraz po spotkaniu, które odbyło się 4 czerwca 1945 r. (AMPW Sp. J.T. teczka 4, Powrót do życia). Uzyskała zgodę na pracę w Muzeum podczas urlopu, kilka miesięcy później dostała też stypendium. Od tego momentu dzieliła czas pomiędzy służbę w wojsku a pracę w muzeum. Ostatecznie w maju 1947 r. otrzymała bezterminowy urlop z wojska na studia i zamieszkała w Paryżu. W ciągu kolejnego roku odbyła staż w Musée de l'Homme w Paryżu, gdzie opracowywała zabytki w dziale polskim oraz współpracowała z działem ogólnosłowiańskim (Dziekoński 1960: 476). Odbyła także kurs z zakresu muzeologii, etnologii i nauk pokrewnych w Centre de formation aux recherches ethnologiques. W latach 1948–1949 uczęszczała do École du Louvre w Paryżu na zajęcia z muzeologii oraz dla kustoszy muzeów regionalnych we Francji (ZSPME Życiorys). Była też aktywna publicznie: brała udział w konferencjach, gdzie wygłaszała referaty, głównie na temat wystawiennictwa i inwentaryzacji muzealnej (Tuwan 1949). W spuściźnie przechowywanej w PME zachowały się nadbitki, odręczne notatki i maszynopisy, jakie przygotowywała po zjazdach i kongresach, w których uczestniczyła, referując najświeższe informacje dotyczące problematyki muzealnictwa etnograficznego (ZSPME Omówienie artykułu). Wiele referatów z kongresów czy recenzji książek francuskojęzycznych publikowała w czasopiśmie „Lud”, dostarczając w ten sposób polskim muzealnikom i etnografom najświeższych informacji ze świata muzealniczego (Tuwanówna 1948; 1949b; 1952; 1954). Część materiałów opracowywała będąc pracowniczką Rady Muzeów ICOM w ramach obowiązków służbowych, jak np. raport ze zjazdu ICOM w Szwajcarii, czy wykaz typów kolekcji etnograficznych w poszczególnych muzeach świata sporządzony dla Centre de Documentation Museographique UNESCO ICOM. W tym ponad trzydziestostronicowym dokumencie podzielonym na kontynenty (brak Afryki), kraje i miasta, podane zostały dane teleadresowe muzeów etnograficznych wraz z zakresem i rodzajem zgromadzonych w nich zbiorów. Raport jest podpisany odręcznie przez J. Tuwan, ale nie datowany. Można przypuszczać, że został wykonany w początkach lat 50. XX w., kiedy była zatrudniona w Centrum Dokumentacji UNESCO ICOM (ZSPME Raport). Z pewnością też znajomość tych placówek mogła być wykorzystana przez J. Tuwanównę w czasie zbierania materiałów do własnej pracy badawczej. Mowa tu o maszynopisie w języku francuskim *Buts, bases et méthodes de l'exposition des collections ethnographiques* [Cele, podstawy i metody wystawiennictwa kolekcji etnograficznych], który zawiera 555 stron i został przygotowany przez autorkę do druku w dwóch częściach. W zbiorach PME zachował się jeden egzemplarz tego maszynopisu w języku francuskim, schemat zawartości oraz spis treści w języku francuskim i angielskim (ZSPME Buts), a także odręczne notesy z notatkami

gromadzonymi przez J. Tuwan przy pisaniu pracy (ZSPME Notatki do pracy). Nie wiadomo od kiedy pisała tę pracę. Czy notatki tworzyła przy okazji zwiedzania muzeów już od pierwszych dni poza obozem, czy dopiero od uzyskania możliwości stażu w Musée de l'Homme? Trudno dokładnie to ustalić, gdyż zgromadzone w spuściźnie notatki nie zawierają datacji dziennych. Są to niewielkie zeszytiki pisane odręcznie, każdy ma po kilkanaście, kilkadziesiąt stron, często są to luźne kartki obłożone wspólną okładką. Łącznie jest ich 10. Pisane są w językach polskim, angielskim i francuskim. Każdy z zeszytów odnosi się do innego tematu, np. organizacja muzealnictwa, opracowanie zagadnień wystawienniczych, wystawienia, gmach muzeum, sprzęt muzealny, konserwacja, inwentaryzacja oraz magazyny (Il. 3).

Il. 3. Notatki J. Tuwanówny dotyczące gmachu muzeum sporządzone w latach 40. XX w. do pracy o muzealnictwie. Fot. J. Bartuszek (2023). Spuścizna J.T. Zbiory Specjalne Biblioteki PME w Warszawie.

Są to zarówno notatki z dostępnej literatury dotyczącej organizacji muzeów, ale także pisane w czasie zwiedzania placówek muzealnych czy też podczas rozmów z pracownikami odwiedzanych instytucji. Dotyczą one takich muzeów, jak Musée du Congo belge w Brukseli (obecnie Musée royal de l'Afrique centrale), The Museum of Archeology and Ethnology (obecnie Anthropology) w Cambridge, British Museum w Londynie, Pitt Rivers Museum w Oxfordzie, The Horniman Museum and Gardens w Londynie, Musée de l'Homme w Paryżu i in.

Oprócz podstawowych informacji J. Tuwan spisywała także mankamenty urządzenia muzeów oraz ekspozycji, które jej zdaniem nie spełniały standardów, np. brak obszerniejszych wyjaśnień czy kartek informacyjnych przy obiektach (ZSPME Notatki do pracy). Większość zgromadzonych notatek poprzedza plan obejmujący dany temat, część zawiera również rysunki. Poruszane w nich wątki znajdują odzwierciedlenie we wspomnianym wcześniej maszynopisie *Buts, bases et methodes...* (ZSPME Buts), który J. Tuwan ukończyła w 1951 r., o czym dowiadujemy się z listu, jaki napisała do M. Frankowskiej (ZSPME List). Całość pracy przygotowana została pod kierunkiem prof. Georges-Henri Riviére, ówczesnego dyrektora ICOM w Paryżu¹². Można więc wnioskować, że badania na potrzeby tej pracy prowadziła w latach 1947–1950 w czasie stażu i pracy w Musée de l'Homme, z tego bowiem okresu pochodzą pierwsze artykuły o pokrewnej tematyce (Tuwan 1949).

Niestety, nigdy nie doszło do przetłumaczenia na język polski tego maszynopisu. Z krótkiego trzyszyronicowego streszczenia pracy w języku angielskim, którego autorką może być sama J. Tuwanówna, oraz z przetłumaczonego w 1981 r. przez Hannę Egiert (kustoszkę PME w Warszawie)¹³ spisu treści z języka francuskiego możemy uzyskać pobieżny wgląd w zawartość i problematykę tej pracy, którą w dalszej części pokrótce przedstawię. We wstępie J. Tuwan formułuje tezę, według której celem i podstawą ekspozycji muzealnych nie są tylko prezentowane zbiory czy tematyka, ale przede wszystkim publiczność. Osią wystaw jest zwiedzający ze wszystkimi swoimi atutami i ograniczeniami. W rozdziale pierwszym scharakteryzowała różne grupy odbiorców z uwzględnieniem ich wieku, szczególnych zainteresowań, a także „różnicowania intelektualnego”. Omówiła także inne czynniki, które wpływają na widza i przyswajanie przez niego treści ekspozycji, takie jak zmysły poznawcze, fizyczność i odprężenie, wrażliwość psychiczna i artystyczna. Według J. Tuwan mają one znaczenie przy konstruowaniu podstawowych elementów ekspozycji. W drugim rozdziale omówiła problematykę eksponowania zbiorów. Uważała, że aby muzeum mogło spełnić swoją misję edukacyjną, powinno tworzyć wystawy kompleksowo omawiające zjawiska kulturowe,

¹² Informacja z pisma K. Miłodrowskiej, siostry J. Tuwan, przekazującej część spuścizny do PME wraz z maszynopisem w 1971 r. (ZSPME Korespondencja 1971).

¹³ Zapis ołówkiem na stronie spisu treści (ZSPME Buts).

zgodnie z definicjami pojęć kultury w etnologii. Autorka zaproponowała ułożenie tematyki ekspozycji według metody ewolucyjnej i porównawczej, co jej zdaniem pozwoliłoby widzowi uchwycić podobieństwa i różnice kulturowe oraz zależności występujące między nimi w odniesieniu do przestrzeni, czasu, genezy, funkcji oraz formy, surowców i techniki. Ekspozycja powinna mieć walory naukowe, dydaktyczne i artystyczne. Szczególnie podkreślała wagę przestrzeni i harmonię, w tym kolorystykę oraz kształt, a także ogólną atmosferę ekspozycji. Kolejnym, szczegółowo rozwiniętym przez nią zagadnieniem dotyczącym charakteru wystaw były kwestie techniczne. W tekście wyszczególniła obiekty, które można spotkać w muzeach etnograficznych, podzielone pod względem kształtu i formy, np. przedmioty dwuwymiarowe (tkaniny), trójwymiarowe (naczynia), bardzo długie (włócznie, dzidy) i bardzo małe (biżuteria). W ostatnim, trzecim rozdziale opisała umieszczenie podpisów i tekstów wystawienniczych. Osobno omówiła rozmieszczenie map i schematów, fotografii, dioram, a także wykazy bibliografii, instytucji badawczych czy kolekcjonerów prywatnych oraz różne rodzaje przewodników do wystaw. Zdaniem J. Tuwan dobrze zaaranżowana wystawa ma dostarczać nie tylko wiedzy, ale także przyjemności artystycznych i estetycznych oraz doznań zmysłowych (słuchu, dotyku i zapachu). Podkreślała także wagę edukacyjną wystaw ze szczególnym uwzględnieniem odbiorców i ich poznawczych możliwości oraz ograniczeń. Zadaniem wystaw etnograficznych jest poszerzenie horyzontów wiedzy o kulturach świata, w konsekwencji także ich lepszego zrozumienia. Dalsza część pracy według spisu treści powinna zawierać spisy i indeksy (materiałów, fotografii, wykazy muzeów, plany i szkice) oraz bibliografię. Niestety, ta część manuskryptu została nie uzupełniona, są to puste karty z tytułami¹⁴. Jedynie część wykorzystanej literatury autorka zamieściła w przypisach.

Badania, które J. Tuwan prowadziła do swojej pracy zakrojone były szeroko. Obejmowały wystawiennictwo etnograficzne zarówno w aspekcie praktycznym, jak i teoretycznym. W proponowanych przez nią zasadniczych założeniach metodologicznych widoczne są wpływy kierunków ewolucjonistycznych oraz kulturowo-historycznych. W pewnym sensie koncepcje te nawiązywały do przedwojennych pomysłów wystawienniczych proponowanych przez E. Frankowskiego i wystawy urządzonej w warszawskim Muzeum Etnograficznym w 1925 r. Głównym jej założeniem było zobrazowanie całości kształtu kultury materialnej i duchowej polskiego ludu i ludów całego świata. Układ obiektów, pozwalał zwiedzającym z jednej strony dokonać przeglądu całego dorobku kulturowego z danej dziedziny, wyróżnić cechy charakterystyczne dla poszczególnych regionów, z drugiej zaś strony porównać je z obiektami służącymi w tym samym celu

¹⁴ Również w streszczeniu tego maszynopisu w j. angielskim J. Tuwan podaje, że praca opatrzona jest wykazami i indeksami. Być może były one dołączone do innego egzemplarza pracy. W odpisie listu Karoli Miłodrowskiej skierowanego do PME w 1971 r. znajduje się adnotacja (dopisek długopisem), że 1 egzemplarz tej pracy jest także w Bibliotece Polskiej w Paryżu (ZSPME Korespondencja 1971).

u ludów z różnych części świata (*Pięćdziesięciolecie...* 1926: 56; Bujak 1975: 50). Drugą widoczną inspiracją są koncepcje ewolucjonistyczne szeroko wykorzystywane w ówczesnym muzealnictwie światowym, znajdujące odzwierciedlenie w wystawach realizowanych w Musée de l'Homme w Paryżu przez uznanego historyka cywilizacji Andre Leroi-Gourhana, które oparte były na dychotomiach: „człowiek i materia” oraz „środo-wisko i technika” (Robotycki 1988: 9). J. Tuwanówna inspirowała się tym muzeum, jak również pracami samego A. Leroi-Gourhana, które recenzowała dla czasopisma „Lud” (Tuwanówna 1954). Praca J. Tuwan mogła stanowić głos w dyskusji o muzeach etnograficznych, ich specyfice i roli, która w latach 40.–50. XX w. toczyła się w gronie specjalistów (Nadolska-Styczyńska 2011: 62–64; Barańska 2004: 67–74; Frankowska 1946: 18; Gładysz 1959: 127). Niestety, nie odbiła się ona szerszym echem w ówczesnej myśli etnologicznej i muzealniczej, zarówno polskiej, jak i zagranicznej. Trudnością była z pewnością obszerność tekstu, co mogło wpływać na kłopoty z jego wydaniem, o czym wspomina sama J. Tuwan:

Cały mój wysiłek był ostatnio skoncentrowany na pracy o wystawianiu zbiorów etnograficznych; jak wspomniałam właściwie ją skończyłam i teraz zaczynam starania o wydrukowanie, co tutaj nie jest łatwe, zwłaszcza, że moja praca jest dość obszerna (555 stron maszynopisu). Mam jednak nadzieję, że pokonam trudności (ZSPME List).

Niestety, jej nadzieje się nie spełniły. Polscy muzealnicy i etnolodzy, na czele ze Stanisławem Lorenzem, Ksawerym Piwockim, Józefem Gajkiem i Tadeuszem Sewerynem, podejmowali próby wydania maszynopisu w latach 60. XX w.¹⁵ Wcześniej miał on zostać opublikowany w ramach Rady ICOM, co nie doszło do skutku, choć umieszczony został w bibliografii prac muzealnych i etnograficznych w biuletynie Centrum Dokumentacji ICOM – UNESCO w 1952 r. (*Aperçus...* 1952: 26).

Udało się jedynie samej J. Tuwan opublikować kilka krótszych tekstów, które częściowo zawierają wnioski z prowadzonych badań i pracy. Przykładem może być artykuł w czasopiśmie „Museum International” (Tuwan 1949), który porusza problematykę społecznej funkcji muzeum etnograficznego. Przedstawia krótką historię kształtowania się tego typu instytucji w kontekście coraz większego ich otwierania się dla publiczności. Na przykładzie muzeów europejskich, takich jak Musée de l'Homme w Paryżu, Horniman Museum w Londynie, Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne

15 S. Lorenz otrzymał pracę po śmierci J. Tuwanówny z Rady ICOM i przekazał ją do Muzeum Etnograficznego w Warszawie (K. Piwockiemu) w celu oceny jej przydatności (ZSPME Korespondencja 1960a). Z kolei prof. J. Gajek w liście z 16.09.1960 r. do T. Seweryna prosi o decyzję w sprawie wydania maszynopisu podjętej w specjalnej uchwale Zarządu [PTL] w Szczecinie 27.03. 1960 r. Powołano w tym celu komisję składającą się z prof. T. Seweryna, prof. K. Prüfferowej, prof. K. Adamskiej oraz dr T. Delimata, która miała ocenić przydatność tłumaczenia i wydania pracy. Niestety, nie udało mi się odnaleźć ani pozostałej korespondencji z tym związanej, ani potwierdzenia wspomnianej uchwały Zarządu (ZSPME Korespondencja 1960b).

w Cambrige czy Muzeum Laterańskie w Rzymie omawia preferowane metody ekspozycji. Jej zdaniem tylko wystawy zawierające syntezę i analizę przedstawianych kultur z tematycznym wyborem eksponatów będą w stanie pokazać zwiedzającemu poszczególne kultury i rasy oraz sposób ich ewolucji w czasie i przestrzeni, co przyczyni się do zrozumienia ogólnego rozwoju cywilizacji (Tuwan 1949: 183). Jak widać są to podobne postulaty, które znalazły się omawianym wcześniej nieopublikowanym maszynopisie (ZSPME Buts). Za szczególnie ważne w pracy muzealnej, godne naśladowania i obecne w muzealnictwie światowym, J. Tuwan uznała wystawy objazdowe oraz pogadanki i prelekcje urządzone poza murami instytucji, które to działania stosowane są z powodzeniem w muzeach amerykańskich (Tuwan 1949: 182).

W innych tekstach z lat 50. XX w. zwracała też uwagę na ogromną zmianę jaką przeszło muzealnictwo po II wojnie światowej w kwestii popularyzacji zbiorów oraz spełniania przez nie funkcji oświatowej. „Ale faktycznie dopiero po ostatniej wojnie następuje przewartościowanie działalności muzeów; prace konserwatorskie stają się środkiem pomocniczym a nie celem, działalność naukowa utrzymuje swe znaczenia, natomiast akcja oświatowa przybiera rozmiary dotychczas nieznane” (ZSPME Muzeum w życiu: 5). J. Tuwan zauważa też, że publiczność ma coraz większe wymagania wobec działalności muzeów, co powoduje konieczność stworzenia nowych metod urządzania wystaw i sposobów docierania do odbiorcy. Za przykład ciekawej popularyzacji podaje pływające wystawy na stateczku po Wiśle, organizowane przez Muzeum Kultury Ludowych w Warszawie (ZSPME Muzeum w życiu: 6). Jak zawsze też w artykułach, szczególnie tych skierowanych do polskiego odbiorcy, pisała o nowinkach z zakresu muzealnictwa stosowanych na świecie, jak np. sonoryzacja sal wystawowych zastosowana w nowojorskich muzeach (ZSPME Muzeum w życiu: 6).

Tematy, jakie J. Tuwanówna poruszała w swoich pracach, są podsumowaniem jej życiowego doświadczenia, wizyt w muzeach europejskich i ogólnej wiedzy o muzealnictwie zdobytej zarówno przed wojną, jak i po wojnie. Są także odbiciem tendencji i ówczesnych myśli muzeologicznych, jakie frapowały wielu muzealników, także związanych z etnografią i etnologią (Frankowska 1946; Bujak 1975).

Muzealnictwo – pasja, którą rozwinęła w latach przedwojennych – pozostało do końca motywem przewodnim jej życia zawodowego, w którym się spełniała i któremu się poświęcała. Starła się także choćby w niewielkiej części uczestniczyć i mieć wpływ na rozwój i funkcjonowanie polskiego muzealnictwa etnograficznego. Jak pisała w jednym z artykułów stanowiącym podsumowanie Międzynarodowego Kongresu w Szwajcarii, na którym obecna była delegacja polskich muzealników z różnych części Europy: „My Polacy obecni na tym kongresie stanowiliśmy doskonałą ilustrację dla referatu dyr. Tylor’a: z jednej strony przedstawialiśmy fizyczne rozproszenie [prof. Lorenz z Polski, dr Estreicher ze Szwajcarii oraz Tuwanówna z Francji] z drugiej zaś strony, w sensie umysłowym, dążność do tworzenia wspólnej syntezy” (Tuwanówna 1957: 5).

Bibliografia

- VII Międzynarodowa Konferencja Pedagogiczna w Tokio (1937). *Kurjer Polski*, 261, 6.
- Aperçus sur le rôle des musées dans l'éducation* (1952). Document Speciaux d'éducation. Paryż: Département de l'Education, Centre d'Information. Pozyskano z: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000001413?posInSet=1&queryId=987abb66-97ff-40a1-8ace-58cb14a7453d>.
- Barańska, K. (2004). *Muzeum etnograficzne. Misje, struktury, strategie*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Bartuszek, J. (2023a). Janina Tuwan – Niezłomna Muzealniczka. *Etnografia Nowa*, 12, 177–211.
- Bartuszek, J. (2023b). Janina Tuwan. W: K. Ceklarz, J. Święch (red.), *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*. T. 7 (s. 281–285). Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Bujak, J. (1975). Muzealnictwo etnograficzne w Polsce (do roku 1939). *Zeszyty Naukowe UJ. Prace Etnograficzne*, 413(8), 1–159.
- Dziekoński, T. (1960). Dr Janina Tuwanówna. *Lud*, 46, 476–477.
- Frankowska, M. (1946). *Regionalne muzea ludoznawcze w Polsce*. Lublin: Towarzystwo Ludoznawcze.
- Gładysz, M. (1959). Działalność naukowa etnograficznych placówek muzealnych w okresie powojennym. *Etnografia Polska*, 2, 109–136.
- Janina Tuwan (b.d.). W: *Powstańcze biogramy. Wirtualna baza uczestników Powstania*. Muzeum Powstania Warszawskiego. Pozyskano z: <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/janina-tuwan,46693.html>.
- Komunikat nr 11 Zarządu Głównego Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem* (1937). Warszawa. Pozyskano z: <https://kpbk.umk.pl/dlibra/publication/232213/edition/233010?language=pl>.
- Nadolska-Styczyńska, A. (2011). *Pośród zabytków z odległych stron. Muzealnicy i polskie etnograficzne kolekcje pozaeuropejskie*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.
- Nekrolog (1960). *ICOM News*, April–June, 2–3.
- Otwarcie Przystani W.K.W. (1935). *Kurjer Warszawski*, 122, 11.
- Pięćdziesięciolecie Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie 1875–1925* (1926). Warszawa.
- Robotycki, Cz. (1998). Muzeum Miejsce dla rzeczy i idei. W: M. Koško (red.), *Werbalizacja obrazu. Wyzwania i perswazje* (s. 7–15). Poznań: Muzeum Narodowe w Poznaniu.
- Skład Uniwersytetu i spis wykładów 1923/1924* (1923). Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Skrzyńska, J. (2021). *Zarys historii kobiet-jeńców wojennych – żołnierzy AK internowanych po Powstaniu Warszawskim w obozie Oberlangen (stalag VIC)*, Studium Polski Podziemnej. Pozyskano z: <https://studium.org.uk/index.php/pl/armia-krajowa-blog-spp-londyn-mob-off/item/zarys-historii-kobiet-jencow-wojennych-zolnierzy-ak-internowanych-po-powstaniu-warszawskim-w-obozie-oberlangen-stalag-vic>.
- Sprawozdanie Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie za rok 1937* (1938). Warszawa.
- Sprawozdanie z Muzeum Przemysłu i Rolnictwa za rok 1938* (1939). Warszawa.
- Tuwan, J. (1949). Ethnographical and Ethnological Museums and the public. *Museum International*, 2(3), 180–188.
- Tuwanówna, J. (1939b). Wrażenia z Japonii. *W Służbie Penitencjarnej: dwutygodnik straży więziennej*, 6(70), 14–15.
- Tuwanówna, J. (1948). Kongres Nauk Antropologicznych i Etnologicznych. Bruksela 15–23 sierpnia 1948. *Lud*, 38, 479–480.
- Tuwanówna, J. (1949b). Kongres Towarzystwa Etnografii Francuskiej, Paryż 18–20.07. *Lud*, 39, 604–605.

Tuwanówna, J. (1952). Zarys organizacji muzeów we Francji ze specjalnym uwzględnieniem Muzeów Etnograficznych. *Lud*, 39, 467–484.

Tuwanówna, J. (1954). [Recenzja z: Andre Leroi-Gourhan: Evolution et techniques. L'homme et la matiere. Edition Albin Michea. Paris 1943; str. 367, Andre Leroi- Gourhan: Evolution et techniques. Milieu et Techniques. Edition Albin Michael. Paris 1945; str. 512]. *Lud*, 41(2), 953–961.

Tuwanówna, J. (1957). Zadania nowoczesnego muzeum, *Orzeł Biały*, 29, 4–5.

Walne zebranie Klubu wioślarek (1937). *Warszawski Dziennik Narodowy*, 74 B, 5.

Archiwalia

(AMPW) Archiwum Muzeum Powstania Warszawskiego, Spuścizna Janiny Tuwan, sygn. P/5463

AMPW MPW-A-5619: Legitymacja b. jeńca wojennego, wystawiona 21.07.1945 przez Polskie Siły Zbrojne dla kpt. Janiny Tuwan.

AMPW MPW-A-5624: Zaświadczenie z 3.01.1946 o dwukrotnym odznaczeniu kpt. Tuwanówny, podpisane przez Janinę Karaś, mps.

AMPW MPW-A-5625: Dokument z 13.05.1947 do Polskiej Misji Likwidacyjnej we Francji, potwierdzający bezterminowy urlop na studia dla kpt. Janiny Tuwan, podpisany przez Komendantkę 2 Baonu mjr Halinę Wasilewską (nadawca: Pol. Dtwo. Likw. Niemcy, 2 Baon PWSK), mps.

AMPW MPW-A-5626: Dokument z 20.12.1945 z Komisji Weryfikacyjnej Żołnierzy Armii Krajowej na terenie anglosaskiej okupacji w Niemczech, Lubeka Ratzeburger [dokument ws. powołania podkomisji Weryfikacyjnej Żołnierzy – Kobiet AK, adresowany do Pani Major Gertz Wandy: Polski Ośrodek Wojskowy nr 102 „Nel”, Nangek/Freren, podpisany przez Karola Ziemskiego 13.01.1946], mps., odpis – poufne.

AMPW MPW-A-5627: Zaświadczenie z 22.07.1946 1 Dywizji Pancерnej Plutonu Opieki DP/PWX, mps.

AMPW MPW-A-5629: Zaświadczenie z 23.09.1944 o awansowaniu rozkazem ochotniczki „Iny” z V-K KG do stopnia drużynowej (st. Sierżant).

AMPW MPW-A-5630: Temporary Identity Card no 2391/46 [tymczasowy dowód osobisty], 9.05.1946, wydany przez Polską Misję Wojskową przy Dowództwie Brytyjskich Sił Zbrojnych (Polish Military Mission, British Army of the Rhine).

AMPW MPW-A-5632: Zaświadczenie z 3.01.1946 o nominacji na kapitana w końcu września 1944 roku, podpisane przez mjr Janinę Karaś.

AMPW MPW-A-5646: Paszport Janiny Zdzisławy Tuwan, 1937.

AMPW MPW-A-5647: List z 14.02.1939 z prezydium Rady Ministrów w sprawie otrzymania Srebrnego Krzyża Zasługi.

AMPW MPW-A-DF-113: Dyplom uzyskania stopnia Doktora Filozofii, podpisany przez Jana Łukasiewicza, Rektora UW, Marcelego Handelsmana – Dziekana Wydziału Filozoficznego i Wincentego Tokarza – promotora. Archiwum UW, sygn. 14706.

AMPW Sp. J.T. teczka 4, Dziennik: Dziennik z Oberlagen, 02–03–5.04.1945 (VIc), Janina Tuwan.

AMPW Sp. J.T. teczka 4, Pogadanki: *Pogadanki o kulturze ludowej*, Tuwan Janina.

AMPW Sp. J.T. teczka 4, Powrót do życia: *Powrót do życia*, Tuwan Janina, pamiętnik od 5.05.1945.

AMPW Sp. J.T. teczka 5: *Notatka*, Tuwan Janina, rękopis [dwie luźne kartki A4].

AMPW Sp. J.T. teczka 6: Życiorys J. Tuwan, mps.

(AUW) Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego

AUW 14076: Teczka osobowa Janiny Tuwan.

(AP) Archives de Paris

AP: Tablice zgonów w Paryżu w latach 1955–1960 dla dzielnicy 9, nr act 483, s. 314. Pozyskano z: <https://archives.paris.fr>.

(ZSPME) Zbiory Specjalne Biblioteki Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie, Spuścizna Janiny Tuwan

ZSPME Buts: *Buts, bases et methodes de l'exposition des collections ethnographiques*, b.d. Tuwan Janina, mps, 1951.

ZSPME CV: Tuwan Janina, CV, ok. 1954.

ZSPME Korespondencja 1960a: Korespondencja pomiędzy prof. Stanisławem Lorenzem a ówczesnym dyrektorem PME w Warszawie prof. Ksawerym Piwockim, 18.03.1960.

ZSPME Korespondencja 1960b: Korespondencja pomiędzy prof. Józefem Gajkiem a prof. Tadeuszem Sewerynem, 16.09.1960.

ZSPME Korespondencja 1971: Korespondencja Karoli Miłodrowskiej z prof. Stanisławem Lorenzem oraz prof. Józefem Gajkiem i Kazimierzem Pietkiewiczem w sprawie przekazania spuścizny i wydania materiałów napisanych przez siostrę, 23.08.1971.

ZSPME List: List Janiny Tuwan do Marii Frankowskiej, 1951.

ZSPME Muzeum w życiu: *Muzeum w życiu i życie w muzeum*, artykuł, mps., 7 stron, materiały do badań.

ZSPME Notatki do pracy: Prace na temat muzealnictwa, rękopisy, 10 zeszytów.

ZSPME Omówienie artykułu: Omówienie artykułu wygłoszonego na Międzynarodowym Kongresie Folkloru w Arnheim, 21–24.09.1955, datowane na 27.09.1955, Amsterdam, mps.

ZSPME Paleoazjaci: *Paleoazjaci*, Tuwan Janina, rękopis sprzed 1939 r.

ZSPME Raport: Raport ze zjazdu ICOM w Szwajcarii, 4 strony, mps.

ZSPME Sprawozdanie: Tuwan Janina, 15.09.1937, *Sprawozdanie z podróży do Japonii w okresie VII–VIII 1937*.

ZSPME Życiorys: Życiorys J. Tuwan. Miłodrowska Karola, 1971.

Strony internetowe

Archives de Paris: <https://archives.paris.fr>.

Muzeum Powstania Warszawskiego. Powstańcze biogramy: <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy.html>.

Studium Polski Podziemnej: <https://studium.org.uk/index.php/pl/armia-krajowa-blog-spp-londyn-mob-off-item/zarys-historii-kobiet-jencow-wojennych-zolnierzy-ak-internowanych-po-powstaniu-warszawskim-w-obozie-oberlangen-stalag-vic>.

Streszczenie

Artykuł jest opracowaniem muzealniczej spuścizny oraz biografii nieznannej szerzej etnografki i muzealniczki dr Janiny Tuwanówny (1905–1959), w okresie 1926–1939 związanej z Muzeum Etnograficznym w Warszawie działającym przy Muzeum Przemysłu i Rolnictwa. Była ona doktorką nauk humanistycznych, etnologą, muzeologą, prezeską przedwojennego Warszawskiego Klubu Wioślarek, członkinią Polskiego Komitetu Międzynarodowej Federacji Kobiet z Wyższym Wykształceniem, działaczką Przyśposobienia Wojskowego Kobiet, członkinią wspierającą Studium Polski Podziemnej, żołnierką AK, łączniczką w Powstaniu Warszawskim w randze kapitana o pseudonimie „Ina”. Jej życie i osiągnięcia

w dziedzinie nauk etnologicznych i muzeologicznych zostały omówione na podstawie materiałów archiwalnych należących do dwóch zespołów spuścizn przechowywanych w Archiwum Muzeum Powstania Warszawskiego oraz w zbiorach specjalnych Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie. W świetle zachowanych materiałów Janina Tuwanówna jawi się jako zaangażowana muzealniczka, która większość życia, zarówno w przedwojennej Polsce, jak i po wojnie przebywając na emigracji we Francji, poświęciła swojej pasji – muzealnictwu. Omówione pokrótce jej prace naukowe oraz artykuły zachowane w spuściznach rzucają światło na tematy, którymi się zajmowała, a które dotyczyły sposobu organizacji, zarządzania oraz wystawiania w muzeach etnograficznych w latach 40.–50. XX w.

Słowa kluczowe: historia antropologii, historia etnologii, historia muzealnictwa, Janina Tuwan, wystawiennictwo, emigracja, historia kobiet

Summary

The article is an elaboration of the museum legacy and the biography of a largely unknown ethnographer and museologist Janina Tuwan (1905–1959), associated during the period 1926–1939 with the Ethnographic Museum in Warsaw, operating under the Museum of Industry and Agriculture. She held a PhD in humanities, was a president of the pre-war Warsaw Women Rowers' Club, member of the Polish Committee of the International Federation of University Women, activist of the Women's Military Training, supporting member of the Polish Underground Movement Study, a soldier of the Home Army, a liaison officer in the Warsaw Uprising with the rank of captain under the nom de guerre 'Ina'. Her life and achievements in the field of ethnological and museological sciences have been discussed mainly on the basis of archival materials belonging to two sets of legacies stored in the Archives of the Warsaw Uprising Museum and in the special collections of the National Ethnographic Museum in Warsaw. In the light of the extant materials, Janina Tuwan appears to have been a committed museologist, who devoted most of her life, both in pre-war Poland and while living in exile in France after the war, to her passion – museology. Her scholarly works and articles preserved in her legacies briefly shed light on the topics she dealt with, which concerned the way of organization, arrangement and exhibition in ethnographic museums in the 1940s and 1950s.

Keywords: history of anthropology, history of ethnology, history of museology, Janina Tuwan, exhibitions, emigration, history of women

Translated by Author